

УДК 930.1 Лисяк-Рудницький

Тетяна Ємець

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗА ФОРМОЮ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗА ЗМІСТОМ НАУКОВИЙ ДОРОБОК ІВАНА ЛИСЯКА-РУДНИЦЬКОГО

Завдяки навчанню та роботі за кордоном, відомий український вчений та патріот Іван Лисяк-Рудницький уникнув догматизму радянської науки. Тому в умовах подолання постколоніального світогляду, його дослідження залишаються актуальними для сучасної української гуманітаристики.

Ключові слова: наукова традиція, ідентичність, ідеологема.

Yemets T. European in form and national in content scientific revision of Ivan Lysyak-Rudnytskyi.

Due to studies and work abroad the famous Ukrainian scientist and patriot Ivan Lysyak-Rudnytskyi avoided a dogmatism of the Soviet science. That's why, under conditions of surmounting the post-colonial ideology, his researches stay actual for the modern Ukrainian humanitarism.

Key words: scientific tradition, identity, ideologeme.

Ємець Т. Европейское по форме и национальное по содержанию научное наследие Ивана Лисяка-Рудницкого.

Благодаря учебе и работе за границей, известный украинский ученый и патриот Иван Лисяк-Рудницкий, сумел избежать догматизма советской науки. Поэтому, в условиях преодоления постколониального мировоззрения, его исследования остаются актуальными в современной украинской гуманитаристике.

Ключевые слова: научная традиция, идентичность, идеологема.

Талановитий науковець, вихований на європейських традиціях, Іван Павлович Лисяк-Рудницький – історик, політолог, публіцист – надзвичайно багато зробив для поширення знань про культуру та історію України в Західній Європі, США, Ка-

наді. Він був щирим українським патріотом, хоча більшу частину свого життя прожив за межами Батьківщини. З двадцяти років перебував у еміграції, спочатку в Австрії, Швейцарії, згодом – у США та Канаді.

Ім'я цього вченого згадується в багатьох наукових дослідженнях, де аналізується українська історія: від робіт Ярослава Грицака до “Історії України” Павла-Роберта Магочія. Це зумовлено ґрунтовністю та оригінальністю наукових розвідок І. Лисяка-Рудницького. Чимало робіт також присвячено аналізу його життєвого шляху та наукових поглядів. Зокрема, один із сучасних українських дослідників О. Гринів зазначає, що внесок І. Лисяка-Рудницького “особливо цінний” завдяки розробці ним методологічних питань української націоналлогії [1, 189].

Але не менш цікавим є й аналіз методологічних засад наукового пошуку самого І. Лисяка-Рудницького. Перш за все тому, що він успішно поєднував у собі два культурні світи: український та західноєвропейський.

Вагомий вплив на біографію І. Лисяка-Рудницького мало походження. Народився він у 1919 р. у Відні, в родині відомих українських адвоката, політика, громадського діяча Павла Лисяка та педагога, суспільно-політичної діячки Мілени Рудницької, яка була головою Союзу українок у 1929-1938 рр. та депутатом польського Сейму у 1928-1935 рр. У їх домі часто збиралася українська політична еміграція. На думку відомого українського та американського історика, сучасника та соратника І. Лисяка-Рудницького Омеляна Пріцака, Іван “прислухався до політичних дебатів ще тоді, коли “під стіл пішки ходив” [3, XIV].

У 1921 р. батьки переїхали до Львова, згодом розлучилися. Іван виховувався в родині Рудницьких, де сповідувались українськість та інтелігентність. Родина Рудницьких була активним учасником національного руху в ті непрості для української культури та національного становлення часи. Закінчивши у 1937 р. Академічну гімназію у Львові, І. Лисяк-Рудницький продовжив навчання на юридичному факультеті Львівського університету (1937-1939). Після від'їзду в еміграцію навчав-

ся на факультеті зовнішніх відносин Берлінського університету (1940-1943), а також у Карловому університеті в Празі (1943-1945), де захистив докторську дисертацію. Темою його дослідження стала постать Михайла Драгоманова як політичного мислителя. У 1947 р. І. Лисяк-Рудницький слухав лекції в Інституті вищих міжнародних досліджень в Женеві. В 1951-1952 рр. стажувався в Колумбійському університеті та отримав вчений ступінь доктора філософії. В 1956-1967 рр. викладав історію у Ля Саль коледж (Філадельфія). У 1967-1971 рр. викладав у Американському університеті у Вашингтоні. З 1971 р. працював у Канаді, став професором Альбертського університету. Член НТШ та УВАН, він був також одним із засновників Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті.

Тобто, навчання, засвоєння знань та реалізація наукового поступу вченого І. Лисяка-Рудницького відбувалися за межами української землі. Це, з одного боку, дозволило йому уникнути впливу радянської заідеологізованої псевдонаукової системи. А з іншого боку, навчаючись у провідних європейських університетах, він долучався до західноєвропейської наукової традиції.

Але визначальним для розуміння особистості вченого є змістове наповнення його наукових розвідок. Адже, з молодих років живучи в середовищі української еміграції, він, закономірно, став досліджувати саме українську історію. Часто, навіть всупереч своїй науковій кар’єрі. Його син, Петро Лисяк-Рудницький, аналізуючи долю батька, писав, що відданість українським справам не сприяла фаховому визнанню батька в колі американських колег, оскільки багато з них, перебуваючи під впливом російських істориків-емігрантів, не визнавали самостійного існування української історії як незалежної ділянки знання. Лише після 1971 р., працюючи в Альбертському університеті та в Канадському інституті українських студій, заснованому в 1976 р., він нарешті опинився у середовищі, справді спорідненому з його інтелектуальними нахилами.

Для реалізації його дослідницького потенціалу чинник наукового середовища мав суттєве значення. Адже І. Лисяк-

Рудницький виховувався в соціально активній сім'ї, протягом всього життя брав вагому участь у суспільно-політичному житті української діаспори. Ще з юності був активним учасником українських громадських організацій. У 1940-х рр. І. Лисяк-Рудницький став членом українського студентського товариства “Мазепинець”, Української студентської громади у Празі та разом із А. Зілинським, В. Рудком, О. Пріцаком – членом Націоналістичної організації українських студентів Великонімеччини (НОУС). Активно співпрацював із українськими емігрантськими періодичними виданнями. Публікував статті у газеті “Українські вісті” та журналі “Зустрічі”, у 1961-1967 рр. був співробітником журналу “Сучасність”.

Дослідники творчості І. Лисяка-Рудницького відзначають глибинний вплив освіти, здобутої в провідних європейських університетах на його подальшу наукову діяльність. Наприклад, сучасні українські філософи Вілен Горський та Костянтин Кислюк зазначають, що “його філософсько-політична концепція базується на гегелівській філософії з властивою їй переконаністю в об'єктивній тенденції історичного прогресу людства, що водночас свідчить про ступінь зростання свободи” [2, 410]. О. Пріцак також вважає, що І. Лисяк-Рудницький формувався як вчений на західноєвропейській інтелектуальній традиції, особливо близьким йому був німецький історизм. Українське минуле він розглядав як частину “добре йому відомого західного інтелектуального розвитку” [3, XV]. Відповідно, його друковані роботи були виконані в традиціях, звичних для західного читача. О. Пріцак зауважує, що кількість англійських читачів праць І. Лисяка-Рудницького переважає число україномовних.

Сферою зацікавлень І. Лисяка-Рудницького була не історія, економіка чи соціологія, як окремі галузі наукового аналізу. Він досліджував перш за все українську спільноту як цілісність та головні тенденції становлення і трансформацій української національної ідеї. В. Горський та К. Кислюк наголошують на цілісності концепції І. Лисяка-Рудницького, що “складається з філософсько-політичних методологічних засад, загального погляду на тенденції історичного розвитку, які зумовили своє-

рідність політичної ситуації в Україні, аналізу конкретних політичних подій, історії становлення та розвитку української національної самосвідомості і, врешті-решт, тих політичних течій та поглядів окремих мислителів, що представляли ці течії в загальній історії розвитку української філософсько-політичної думки” [2, 410].

О. Прицак також відзначає: “Іван концентрував свою увагу на ділянці, що його захоплювала ще в студентські роки, себто на досліді української суспільно-політичної думки” [3, XV].

Але така схильність до виокремлення цілісної проблематики не перешкоджала йому реалізовувати аналітичні здібності видатного дослідника. Як писав у спогадах П. Лисяк-Рудницький, його батько “мав велику повагу до сфери конкретного й ніколи не вагався аргументувати, покликаючись на “емпіричну історичну реальність” [3, IX]. Ілюстрацією поваги до фактажевої складової дослідження, а також скрупульозного слідування засвоєному ще в роки навчання науковому інструментарію викладу матеріалів дослідження (численні посилання та коментарі до статей), може слугувати посилання в статті “Четвертий універсал та його ідеологічні попередники” на дослідження Л. Винара, де було надруковано матеріал про перипетії, що супроводжували повернення М. Грушевського в 1914 р. до Києва. Факт біографії став яскравою ілюстрацією загальної політичної ситуації: “Грушевський перебував на літніх феріях 1914 р. в Карпатських горах, і вибух війни застав його на австрійській території. Керівники щойно створеного СВУ звернулися до нього з пропозицією переїхати на час війни до Швейцарії, щоб із нейтральної країни виступати в ролі авторитетного представника українських інтересів перед світовою опінією. Грушевський відмовився і, переборюючи численні труднощі, добровільно повернувся через Італію до Росії. Після прибуття до Києва в листопаді 1914 р. він був негайно заарештований, як небезпечний український націоналіст” [4, 4].

Наукові роботи І. Лисяка-Рудницького, його праці з історії України, історії української політичної думки від середини ХІХ ст. до 30-х рр. ХХ ст. та методологічні розробки теорії нації значно вплинули на сучасну світову історіографію.

Він досліджував новітню історію України, аналізуючи, порівнюючи, визначальні тенденції політичних змін на її території у контексті загальносвітового процесу. О. Пріцак зазначає, що І. Лисяк-Рудницький не став “кремлезнавцем”, тому що вивчав розвиток самобутньої української суспільно-політичної думки, існування якої в умовах радянського тоталітаризму стало неможливим. Але це не означає, що дослідник не аналізував радянський етап української історії. Зокрема, розглядаючи становлення націоналізму в ХХ ст., він писав: “В СРСР поняття “буржуазний націоналізм” уживають для того, щоб плямувати національний опір неросійських народів централізованій Москві. Постійні репресії комуністичного режиму проти “націоналізму” спричинилися до популяризації цього поняття серед населення України, але воно не має окресленого ідеологічного, соціального та конституційно-політичного змісту. На ділі підрадянський український націоналізм був іноді “націонал-комунізмом”, тобто прагненням до емансипації УРСР з-під влади Москви при збереженні радянського устрою” [4, 247].

Помер І. Лисяк-Рудницький в 1984 р. у Едмонтоні (Канада). Його син, П. Лисяк-Рудницький, який підготував до друку англійську версію “Есе з сучасної української історії” (“Essays in Modern Ukrainian History by Ivan L. Rudnytsky”, видані у м. Едмонтоні у 1987 р.) із почуттям смутку писав: “Батькові не було відведено ще кілька років, аби узріти незалежну Україну. Він міг би дечим прислужитися державі, а головне – відчував би своє життя завершеним” [3, IX].

Незважаючи на складне життя в еміграції, І. Лисяк-Рудницький як науковець мав вільніший доступ до інформації, був позбавлений впливу комуністичних ідеологем, тиску цензури. А, найголовніше, – його становлення як науковця відбувалось на засадах європейської дослідницької традиції, всі паростки якої нещадно нищились у радянській науці. Тому в умовах подолання постколоніального світогляду, його дослідження залишаються актуальними як зразок втраченої за роки панування тоталітарної ідеології традиції вільного наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гринів Олег. Українська націологія: від Другої світової війни до відродження держави. Історичні нариси. – Львів: Світ, 2004. – 592 с.
2. Горський В. С., Кислюк К. В. Історія української філософії: Підручник. – К.: Либідь, 2004. – 488 с.
3. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2 т. – Том 1 / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкеевої. – К.: Основи, 1994. – 554 с.
4. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2 т. – Том 2 / Пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака. – К.: Основи, 1994. – 573 с.